

УДК: 90 (325) 2

Алыкулова Гүлбү Корошовна
КГУим. И.Арабаев, ИИСПО им. Ж.Э. Маанаева
**ИСТОРИЯ ПОГРАНИЧНО-ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ОТНОШЕНИЙ КЫРГЫЗСТАНА
И ТАДЖИКИСТАНА В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ**

Алыкулова Гүлбү Корошовна
И.Арабаев ат. КМУ, Э.Ж. Маанаев ат. ТСУББИ.

**ЭГЕМЕНДҮҮЛҮК ЖЫЛДАРЫНДАГЫ КЫРГЫЗСТАН МЕНЕН ТАЖИКИСТАНДЫН
ЧЕК АРА-АЙМАКТЫК МАМИЛЕЛЕРИНИН ТАРЫХЫ**

Alykulova Gulbu Koroshovna
KSU named after I. Arabayev, IISPE named after Zh.E. Maanaev

**HISTORY OF BORDER-TERRITORIAL RELATIONS BETWEEN KYRGYZSTAN
AND TAJIKISTAN IN THE YEARS OF INDEPENDENCE**

Аннотация. После распада СССР между образовавшимися независимыми государствами Центральной Азии возникли территориально-пограничные споры, носившие острый характер. Причины их уходят в советское прошлое, в период проведения национально-территориального размежевания 1924-1927 гг. В статье рассмотрена история погранично-территориальных отношений на примере Кыргызской Республики и Республики Таджикистан, которые носили жесткий характер.

Ключевые слова: Государственная граница, Кыргызская Республика, Республика Таджикистан, погранично-территориальные отношения в годы независимости, демаркация и делимитация государственной границы.

Аннотация: СССР кулагандан кийин, Борбордук Азиянын көз карандысыз мамлекеттеринин ортосунда курч мүнөздөгү аймактык-чек ара талаш-тартыштары пайда болду. Алардын себептери советтик мезгилдеги тарыхыбызга байланыштуу, тактап айтканда 1924-1927-жылдары улуттук-территориалдык бөлүштүрүү убагындагы жүргүзүлгөн иштерге.

Макалада Кыргыз Республикасынын жана Тажикстан Республикасынын мисалында чек ара-аймактык мамилелердин тарыхы каралды.

Ачыкч сөздөр: Мамлекеттик чек ара, Кыргыз Республикасы, Тажикстан Республикасы, эгемендүүлүк жылдарындагы улуттук-территориалдык мамилелер, мамлекеттик чек араны демаркациялоо жана делимитациялоо.

Annotation. After the collapse of the USSR, territorial and border disputes arose between the newly independent states of Central Asia, which were of an acute nature. Their causes go back to the Soviet past, during the period of the national-territorial delimitation of 1924-1927. The article examines the history of border-territorial relations on the example of the Kyrgyz Republic and the Republic of Tajikistan, which were of a tough nature.

Key words: State border, Kyrgyz Republic, Republic of Tajikistan, border-territorial relations in the years of independence, demarcation and delimitation of the state border.

Появление новых независимых государств в Центральной Азии (Казахстан, Таджикистан, Узбекистан, Кыргызстан, Туркменистан) в результате распада Советского Союза создало новую геополитическую ситуацию в регионе, резко активизировало старые и вызвало новые территориально-по-

граничные притязания и конфликты между ними.

В наследие от советского прошлого этим государствам остались нерешенные территориальные проблемы, созданные в 1924-1927 годах в результате проведения национально-государственного размежевания [1].

11. Архив Президента Кыргызской Республики, ф.1, оп. 5, д. 209, л. 1-13.
12. Основные документы Третьего Курултая народа Кыргызстана // Материалы Третьего Курултая народа Кыргызстана. – Бишкек, 2000. – С.99.
13. Архив Президента Кыргызской Республики, ф.1, оп.5, д. 16-3, л. 64-66.
14. Протокол народного форума «Мир и согласие – основа развития общества» // Архив Ассамблеи народа Кыргызстана, д. № 4, л. 34. (16 апреля 2002 г.).
15. Указ Президента Кыргызской Республики «О проведении IV Курултая народа Кыргызстана» / Слово Кыргызстана. – 2003, 16 декабря.
16. Протокол VI Курултая народа Кыргызстана.// Архив Ассамблеи народа Кыргызстана, д.1, л. 8. (30 января 2004.)
17. Аналитический отчет по результатам социологического исследования, проведенного на Третьем Курултае народа Кыргызстана / Н. Омуралиев, Е. Кокарева: Материалы Третьего Курултая народа Кыргызстана. – Бишкек, 2000. С. 67.

УДК:13:572(575.2)(04)

Жунушова Г.М. - философия илимдеринин кандидаты
 Академик А. Алтмышбаев ат Философия институту
ФИЛОСОФИЯЛЫК ЖАНА ДИННИЙ АНТРОПОЛОГИЯНЫН ТАБИЯТЫ

Жунушова Г.М. – кандидат филос.наук.
 Институт Философии им. Академика А. Алтмышбаева
ПРИРОДА ФИЛОСОФСКОЙ И РЕЛИГИОЗНОЙ АНТРОПОЛОГИИ

G.M. Zhunushova – candidate of Philos. sciences.
 Institute of Philosophy named after Academician A. Altmyshbaev.
THE NATURE OF PHILOSOPHICAL AND LINEAR ANTHROPOLOGY

Аннотация. Макалада адамдын маңызын жана жашоосун талдай турган философиялык илимдердин татаал тармагы болгон философиялык антропологиянын жана адамдын болмушун диний окуулардын контекстинде изилдеген диний антропологиянын спецификалык табиятын талдоого аракет жүргүзүлдү. Диний антропология - дин менен адамдын өз ара байланыштарын, адамдын руханий, моралдык жана социалдык турмушундагы диндин ордун терең изилдеген философиянын тармагы. Ошондой эле диндин адамдын этикалык жана моралдык жашоосуна болгон таасирин, адилеттүүлүк, боорукердик, атуулдук жоопкерчилик, ыйман сыяктуу маселелердин диний тажрыйбаларда каралышын изилдейт. Диндин социомаданий табиятын изилдөөдө антропология, социология, психология, философия жана теологиянын ыкмаларын айкалыштырат.

Негизги сөздөр: антропология, философия, диний антропология, илим, адам, жашоо, болмуш, диний окуулар.

Аннотация. В статье рассматривается особенность философской антропологии как философское учение о природе и сущности человека, рассматривающее человека как особый род бытия, а также особенность религиозной антропологии изучающий бытие человека в контексте религиозных учений. Религиозная антропология — это раздел философии, изучающая взаимосвязь между религией и человеческим существом в контексте его культуры, поведения и мировоззрения. Она исследует, как религиозные верования, практики и институты формируют человеческую идентичность, социальные отношения и восприятие мира. Религиозная антропология сочетает подходы из различных дисциплин — антропологии, социологии, психологии, философии и теологии — для того чтобы понять, как религиозные системы влияют на повседневную жизнь людей, их культуру, а также на историческое развитие обществ.

Ключевые слова: антропология, философия, религиозная антропология, наука, человек, жизнь, бытие, религиозные учения.

Annotation. The article examines the peculiarity of philosophical anthropology as a philosophical doctrine about the nature and essence of man, considering man as a special kind of being, as well as a feature of religious anthropology studying human existence in the context of religious teachings.

Religious anthropology is a branch of philosophy that studies the relationship between religion and human beings in the context of their culture, behavior, and worldview. She explores how religious beliefs, practices, and institutions shape human identity, social relationships, and perceptions of the world. Religious anthropology combines approaches from various disciplines — anthropology, sociology, psychology, philosophy, and theology — in order to understand how religious systems affect people's daily lives, their culture, and the historical development of societies.

Keywords: anthropology, philosophy, religious anthropology, science.

Адам феномени философия илиминде байыркы мезгилден бери эле изилдөөнүн негизги темасы болуп келе жатат. Антропологиялык маселелерге арналган философия илиминин философиялык антропология деген өз алдынча атайын өзгөчө багыты катары пайда болгон. Антропология- (грек тилинен *anthropos* - адам, *logos* - илим) кишинин келип чыгыш теги жана эволюциясы жөнүндөгү илим.

Философиялык антропология – бул адамдын маңызын жана жашоосун талдай турган философиялык илимдердин татаал тармагы, ал бүтүндөй адам жөнүндөгү философиялык түшүнүктөрдү жалпылап, бирдиктүү бир системага салып изилдейт. Философиялык антропология – адам маселелеринин табышмактуу татаал табиятын, көп кыйырларын терен талдоого умтулгандыгы менен айрымаланат.

Философиялык антропология Батыш Европада негизделген илим. Алсак, Германияда Макс Шелер (1874-1928) тарабынан жазылган “Космостогу адамдын абалы” (1928) («Положение человека в Космосе») деген эмгек жарык көрөт. Бул эмгекте ошол мезгилдеги жана ага чейинки адам философиясы тууралуу илимий түшүнүктөр жана концепциялар жалпыланган. М. Шелер философиялык антропологияны «адамдын табияты жөнүндөгү негизги илим» деп аныктап, ал эми философиялык антропологиянын милдети - адамдын жаратылыш жана коом менен болгон мамилесин, анын биологиялык өзгөчөлүктөрүн, руханий жана социалдык болмушун изилдөө экендигин белгилейт.

М. Шелер адамдын үч башталмасын: физикалык (тулку-бой), психикалык жана рухий (жандүйнөсүн) биримдикте кароого умтулган жана мындай түшүнүк адам жөнүндөгү башка илимий тармактарга негиз болуш керек деп эсептеген.

Шелердин пикири боюнча адамдын эки атрибуту (анын маңызын аныктаган эки белгилери) адамдын маңызын түзөт, алар: ээлигүү (порыв) жана “рух” (дух) же адамдагы табигый, биологиялык башталма жана акыл-эс. Шелер “рух” түшүнүгү ээлигүү түшүнүгүнөн жогору турат, анткени ал “кудай” менен байланыштуу деп эсептеген. Философ адамзат тарыхындагы беш маанилүү антропологиялык идеяны аныктайт.

Биринчиси, теисттик, айрыкча еврей жана христиан диний чөйрөлөрүндөгү адамдын жаралышы, Адам ата менен Обо эне, дүйнөнү жаралышы, бейиш жана тозок жөнүндөгү көз караштардын жыйындысы.

Экинчи идеясы, бул «*homo sapiens*» идеясы – аң-сезимдүү адам. Адамдын өзүн-өзү аңдоо менен алгачкы жолу өзүнүн өзгөчө абалы жөнүндөгү түшүнүккө көтөрүлүшү, бул байыркы грек философиясынын түпкүрүндө калыптанган. Сократ, Аристотелден башталып Кант, Гегелге чейинки философияда адамды “аң-сезимдүү адам” катары изилдөөдөн келип чыгат.

Адам жөнүндө үчүнчү идея, «*homo faber*» идеясы – ишмер адам. Бул ыкма натуралисттик, позитивисттик, прагматикалык окууларды камтыйт, анда адам, биринчи кезекте, акылдуу жан эмес, инстинктер менен аныкталган жандык. Ч. Дарвин, К. Маркс жана ага жакын ойчулдардын антропологиялык идеяларында адам- эмгектин натыйжасында пайда болгон эволюциялык жан, алар адамды теологиялык дискурс чөйрөсүнөн чыгарат, адам жаныбарлар дүйнөсүндөй эле өнүгүү баскычтарынан өтүп, жаратылыштын объективдүү мыйзамдарына баш иет жана эмгек куралдарын колдонгон өзгөчө жаныбар деп белгилешет;

Төртүнчү идея, буга чейинки үч антропологиялык окууга каршы болуп, тарыхтын жүрүшүндө адамдын сөзсүз декаденциясы,

кризиси жөнүндөгү пессимистик идеяларды аларга каршы коет. Алсак, Т. Лессингдин “Закат земли в духе” деген эмгеги ХХ кылымдын башында жаралган батыш философиясындагы эң пессимистик чыгарма десек болот. Анын пикиринде: адамдын акылы – бул чоң кемчилдик, ал тургай оорунун өзгөчө түрү, ал адамда текебердикти тарбиялаган, адамдын жаратылыш дүйнөсүндө коргоонучу эффективдүү каражаты жок, бирок «жырткыч маймыл» акылын өнүктүрүү аркылуу табиятка ыңгайлашкан: “...человечество есть стая хищных обезьян, впавших в манию величия по поводу своей так называемой духовности», “Человечество есть тупик эволюции, планетарная болезнь жизни, а «дух» есть «необходимый суррогат» больной жизни” [2.8]. Т. Лессингдин мындай пессимистик көз карашта болушунун себеби бар - ал миңдеген адамдардын өмүрүн алган биринчи дүйнөлүк согуш. ХХ кылымдын эң таргедиялуу окуяларынын бири болгон бул согуштун кесепети адамзаттын келечегине ишенбеген скептикалык идеялардын жаралышына себеп болгон. Анын идеялары О.Шпенглердин атактуу “Закат Европы” аттуу эмгегинде айтылган ойлор менен үндөшүп турат. Европанын маданиятынын кыйрашы Т.Лессингдин пикиринде адамдын табияттан, жаратылыштан алыстап техниканын курчоосунда калгандыгы. Бирок Шпенглерден айрымаланып Лессинг цивилизацияны маданиятка карама-каршы койбойт, тескерисинче, булар бир эле процесстин эки баскычы: табигыйлыктын өлүшү жана руханий жетишсиздик, жардылык.

Акыркы, адам жөнүндөгү бешинчи идея - адамдын аң-сезиминин жогорку баскычка көтөрүлүшүнө, баш айлантакан, сыймыктанган бийиктикке жетерине ишенүү, бул Ницшенин суперадам идеясына таянуу менен негизделген. Адам өзүнүн тагдыры үчүн жоопкерчиликти өзүнө алат, табигый, детерминисттик космос коркунучтуу эмес, диний түшүнүктөн да бошонгон секулярдык инсан, адам болмуштун жалгыз жаратуучусу болуу менен өз тагдырын түзө алат деген ишеним. Ницшеден тышкары Г.Керлер жана Н. Гартман бул идеяны иштеп чыгышкан [2. 6].

Философиялык антропологиянын философиялык илим катары калыптанышында И. Канттын окууларынын ролу чоң. Немис ойчулу И.Кант «Антропология прагмати-

калык көз караштан» аттуу атактуу эмгеги буга чейинки адам жөнүндөгү окуулардан айрымаланат. Ал антропологияны физиологиялык (анын негизги милдети – адамдын табигый маңызын изилдөө) жана прагматикалык (анын негизги милдети – адамдын руханий маңызын изилдөө) деп экиге бөлгөн. Канттын пикирине ылайык, адамдын акылы жана эрки бар (свобода воли), бул аны өзүн-өзү өнүктүрүүгө жана өзүн-өзү таанууга жөндөмдүү кылат. Канттык антропология адамдын психологиясын, маданиятын жана социалдык жүрүм-турумун изилдөөгө, ошондой эле адамдын жашоосундагы билим берүүнүн жана өзүн-өзү өркүндөтүүнүн ролун изилдөөгө багытталган.

Философиялык антропология философиялык илимий проблема катары Дильтей(1833-1911), М. Бубер(1878-1965), Э. Кассирердин (1874-1945) эмгектеринде да каралган.

М. Бубер диний философ, анын айтымында, азыркы коомдун антропологиялык проблемасы - “үй-жайсыздык” жана “таштап кетүүгө” (заброшенность) негизделген. Бубердин ою боюнча, бул эки факторго өзгөчө көңүл буруу керек: биринчиси, социалдык жамааттык (үй-бүлө, жамаат, топ, класс) формаларынын ыдырашы, бул адамда жалгыз сыроо сезимин күчөтөт; экинчиси, адам жаратылыштан алыстап, табият менен адамдын ортосунда техниклык, коомдук жана маданий процесстердин күчтүү агымы турганда табигый жаратылышка болгон кусалыкты күчөтөт. М. Бубер бул көйгөйдү чечүү үчүн өзүнүн вариантын сунуш кылган: жалгыздыктан чыгуу үчүн коммуникация, баарлашуу, жылуу пикир алушуу, адамдар ортосундагы байланыш «мен» жана «сендин» коммуникациясы «биз» категориясын жаратат, демек адам жалгыз сыроо проблемасынан кутулат деп эсептейт. Анын бул идеясы христиандык жакынынды сүйүү осуятына негизделет (возлюби ближнего своего), диний ишеним диний практика аркылуу аң-сезимди өзгөртөт (тобо кылуу жана сыйынуу), ошондо гана адам сүйүүгө жөндөмдүү болуп, жан аябастык менен башканы (адамды) кабыл алууга жөндөмдүү болот.

Ошентип философиялык антропология – адамдын табиятын, адам болумушунун маанилүү жактарын, анын жаратылышка, коомго жана башка адамдарга болгон маани-

лелерин, адам жашоосунун социалдык жана маданий негиздерин изилдей турган илим. Адамдын биологиялык, психикалык, руханий жана социалдык жактан өнүгүүсүнүн негизги багыттары менен мүмкүнчүлүктөрү жана бүгүнкү реалдуулуктары изилденет.

Философиялык антропология – өз тармагына адам болмушунун көптөгөн жагдайларын камтып турат. Анда: адам табияты менен маңызы, адам субъективдүүлүгү, адам уникалдуулугу, адамдагы «Мен», «Мен жана сен», «Мен, сен жана башкалар» маселелери камтылган. Илимде антропологиянын бир канча түрлөрү бар: биологиялык, диний, маданий, социалдык ж.б.

Диний антропология - адам табиятынын көп кырдуулугу, универсалдуулугу, адамдын жаралышы жана анын максаты, маңызы жана касиеттери, күнөө жана куткаруу (хамартиология жана сотериология), өлүм жана өлгөндөн кийинки жашоо (танатология жана эсхатология) сыяктуу экзистенцияларын диний салттарда (дүйнөлүк диндер, улуттук диндер, диний ишенимдер) каралышын изилдөөгө багытталган илимий дисциплина.

Диний антропология – философиялык антропологиядан айрымаланып адамдын табиятын жана болумушун, жашоонун маңызын калыптандырууда диндин ролун, адамдын рухий-наравалык түшүнүктөрүнө, жүрүм-турумуна жана дүйнө таанымына диндин кандай таасир этерин изилдейт. Ошондой эле ар кандай диний каада-салттардагы, ыйык тексттердеги адам жөнүндөгү теологиялык жана философиялык окуулардын комплексинде карайт.

Диний антропологияда адам экзистенциясынын бардык формалары: эркиндик менен конфликт, өлүм менен өлбөстүк, бакыт менен бактысыздык, сүйүү (өзгөчө Кудайга болгон сүйүү), жаштык менен карылык, өнү

гүү менен чегинүү, кайгы менен кубаныч, өкүнүч менен сүйүнүү, арман менен ийгилик, кусалануу менен сагыныч, убакыт менен мейкиндик, чын дүйнө менен жалган дүйнө, кырдаал менен абал, тандоо менен аргасыздык, бейиш жана тозок, ж.б.у.с проблемалар каралат.

Диний антропология адамдын коомдогу ордун, социалдык функцияларын жана коомдогу инсандар арасындагы байланыштарды да изилдейт. Мында диндин социалдык аспекттери, анын адамдын жашоосуна жана аны өнүктүрүүгө тийгизген таасири каралат. Бул процесс адамдын өзүн, дүйнөнү жана кудайдын табиятын түшүнүүгө алып келет.

Диний антропологияда адам экзистенциясынын түбөлүктүү маселелерин бири болгон өлүм жана акырет түшүнүктөрү, адамдын ага болгон мамилеси, өлүмдүн ар кандай философиялык жана теологиялык аспекттери талданат. Адам жашоосунун чектелгендигин жана өлүмү чындык. Келечектин белгисиздиги жана ошондой эле өлүмдүн сөзсүз экендигин билүү адамда туруктуу тынчсыздануу сезимин жаратат. Дин адам болумушунун экзистенциалдык суролоруна жооп берген кубулуш деп эсептесек болот. Дин адамга жашоонун маанисин түшүүнүүгө, өзүнүн «менинин» жана башка инсандардын баалуулугуна ишенүүгө, белгисиздик, тынчсыздануу сезимин жеңүүгө жардам берип, адамга жашоо үчүн зарыл болгон ишенимди жана кайраттуулукту берет. Динге, Жаратканга ишенүү жашоо горизонтун кеңейтет, келечекке жана түбөлүктү жашоого болгон үмүт ишенимдин негизин түзөт. Дин туруктуу жашоо бар экенин жана ар бир адам ага катышуу мүмкүнчүлүгү бар экендигин убада кылат. Илим жооп бере албаган экзистенциялык проблемаларга дин аркылуу жооп табууга болот, же жок дегенде ошого болгон ишеним бар.

Адабияттар

1. Аринин Е. И. Религиозная антропология : учеб. пособие для студентов специальности «Религиоведение» : в 2 ч. Ч. 1. / Е. И. Аринин, Ю. Я. Тюрин ; Владим. гос. ун-т. – Владимир : Ред.-издат. комплекс, 2005.
2. Ермишина К.А. Религиозная антропология : учеб. Пособие. - М. 2012.
3. Вальверде К. Философская антропология. – М.: Христианская Россия, 2000.
4. Куракина О.Д. Социально-философская антропология: Антропологические темы русской философии: учеб. пособие для студентов и аспирантов. – М.: Российское философское общество, 2002